

Landbruget 1891.

Naar alle Landbrugets Virksomhedsgrene: Kornavl, Husdyrhold, Fedning, Mejeridrift o. s. v. tages under Eet, og der ikke blot sees hen til Produktionens Omfang og Kvalitet, men ogsaa til de hjembragte Priser, saa maa Aarsudbyttet af det danske Landbrug 1891 kaldes ret godt, særlig naar det sammenlignes med de mere tarvelige Aar, som den sidste Halvdel af Firserne førte med sig; og kan det end ikke, hvad Foldudbyttet fra Marken angaaer, komme fuldt op paa Siden af det foregaaende Aar (1890), saa bøde dog de noget bedre Priser, særlig i Aarets sidste Halvdel, en Del derpaa. Vel er der Egne, som f. Ex. det nordøstlige Sjælland, det midterste Jylland og Bornholm, der have givet en Del under et Middeludbytte af Jorden og Besætningerne, men fra andre Egne som f. Ex. det sydlige Sjælland, Falster, Lolland, Langeland og Dele af Fyen og Jyllands Østkyst mældes paa den anden Side, uagtet Udtærskningen ogsaa dèr jævnlig har bragt Skuffelse, om et godt Udbytte.

Og dog kan Situationen ikke kaldes lys; — den er vel lettere end for et Par Aar siden, idet Udbyttet baade af 1890 og 1891 har hjulpet til at dække en Del af de værste Huller fra de foregaaende Aar, og vel vil den Arbejdsomhed og forstandige Økonomi, som de daarlige Aar kaldte frem i mange og maaske de fleste Bedrifter, mægtig hjælpe til at klare de Skær og Vanskeligheder, der vedblivende

optaarne sig; men nægtes kan det ikke, at disse i det forløbne Aar have faaet en kjendelig forøget Vægt, og at de staa truende, naar Blikket rettes mod Fremtiden, og bidrage væsentlig til at gjøre Situationen mere trykket, end den ellers vilde være. Vi tænke herved først og fremmest paa Arbejderforholdene og det endda mindre paa den stigende Løn, end paa Vanskeligheden ved altid at kunne faa det nødvendige Antal Arbejdere, og navnlig tænke vi paa den demoraliserende Aande, der vel endnu har ladet store Kredse af Landarbejdere væsentlig uberørte, men som paa andre Steder allerede har givet sig et kun altfor tydeligt Vidnesbyrd i en kjendelig svækket Ansvarsfølelse overfor selve Arbejdet, Arbejdsordenen, Arbejdsmateriellet osv., og i Løsheden overfor indgaaede Forpligtelser med deraf flydende Raahed og Udskejelser. Vi tænke dernæst paa de for hvert Aar stærkt stigende Skatter, paa den stærkt forøgede Konkurrence paa Verdensmarkedet, paa de betydelige Indskrænkninger der forvoldes vor frie og uhindrede Afsætning af Landbrugsprodukter snart ved Toldpaalæg og snart ved Indførselsforbud fra vore Nabolande baade i Øst, Syd og Vest. — Imidlertid Ædruelighed i Ejendomskjøb, Arbejdsplaner og Levemaade gjør sig nu langt mere gjældende end tidligere, og ligesom det har hjulpet de Fleste uskadte ud over den lange Række af mindre gode Høstaar, saaledes vil det forhaabentlig ogsaa kunne besejre de Vanskeligheder, Fremtiden bærer i sit Skjød, saa at den indeværende Landbrugskrisis nu i Slutningen af det 19de Aarhundrede ikke her i Landet skal sætte sig saa skæbnsvangre Vidnesbyrd i Form af Falliter, forsømte eller ødelagte Gaarde, ledige Forpagtninger o. l. som Tilfældet er særlig hos vore Naboer mod Syd men ogsaa hos dem mod Vest.

Efter disse almindelige Bemærkninger skulle vi træde nærmere til for at belyse Aarets forskellige Landbrugsforhold, men kunne i saa Henseende henvise til den Række af specielle Aarsoversigter fra forskellige Forfattere, som Tidsskriftet hvert Aar bringer, og som iaar ere blevne for-

øgede med en Aarsoversigt over Planteavlen, der danner Basis for hele vor Produktion, og med en Redegørelse for Hovedindholdet af de i Aarets Løb udkomne Landbolove som vi ofte have været opfordrede til at give, men hvortil der kun har været ringe Tilskyndelse i den foregaaende Periodes døde Lovgivningsvirksomhed.

Det var med lyse Forventninger, at vi rykkede ind i Aaret 1891. Vel laa Vinteren haardt over Landet, idet den allerede havde mældt sig i Oktober og uafbrudt var fortsat gennem November og December og vedblev endnu gennem hele Januar indtil en halv Snes Dage ind i Februar, en Frostperiode, der gav December og Januar 3,0 under det Normale, og som vi ikke i de sidste 60 Aar have kjendt Mage til saa tidlig paa Vinteren, og vel medførte dette, at Vintersæden, der mange Steder var lagt sent, ikke havde faaet Kræfter inden Vinteren, at Efteraarsarbejderne i Markerne ikke vare blevne færdige, at Foderet gik stærkt med, og at Roerne for en stor Del frøs i Batterierne, som man formedelst den meget bratte Indtræden af Frosten ikke altid fik tilstrækkelig dækkede i Tide. Men de fleste Steder var der bjærget en stor og fyldig om end maaske nok noget mindre givtig Afgrøde, Sommeren havde bragt en rig Græsning og en god Efteraarsgræsning samt en stor Mængde tildels velbjærget Hø, og vel vare Priserne ikke høje, men viste dog nærmest en Tendens til Stigning. I Februar Maaned kunde Ploven atter komme i Gang og tildels oprette det Forsømte, og bragte end Marts atter en Eftervinter, der afløstes af en over hele Landet meget kold April, saa havde dog Vinterens Snelæg nogenlunde bevaret Vintersæden og Kløveren, og kun hvor Sneen havde ligget tykt langs Hegn og Skove og i vaade Lavninger var en Ompløjning af enkelte Rug- og Hvedestykker nødvendig. Da Vaararbejderne endelig kunde begynde midt i April, fandtes Jorden meget bekvem, Sæden fik et godt Leje, spirede ganske vist langsomt, men efter at vi vare rykkede ind i Maj, kom der mildere og frugtbarere Vejr, som kraftig støttede baade

Vinter- og Vaarsædsmarkerne, og kaldte Liv i de forholdsvis meget sildige Græsmarker, saa at disse bleve tjenlige til Udslag i den sidste Uge af Maj, altsaa en halv Snes Dage sildigere end almindelig. Alt tegnede derfor smukt ved Indgangen i Juni, men Kulden og tildels Tørken i denne Maaned trykkede atter Sæden, som imidlertid tog godt Opsving, da Juli Maaned bragte Varme og Regn, og i alle Egne stod en smuk Afgrøde ved Høstens Begyndelse. Men da indfandt sig en Regnperiode, som strakte sig gennem hele Høsttiden, og som forvoldte meget store Tab paa Afgrøden, særlig paa Rugen, der overalt spirede ikke blot i Negene, men ogsaa ofte mens den endnu stod paa Roden, ligesom ogsaa Byggen flere Steder viste sig tilbøjelig til at spire. Kornets Kvalitet og Straaets Godhed led overdentlig meget, særlig i det nordøstlige Sjælland, der i August Maaned fik næsten 3 Gange saa megen Regn som almindelig, nemlig 202^{mm} imod 70^{mm}, og kun et Par enkelte Tørvejsdage, samtidig med at Himlen var skyet og Luften meget fugtig, men dog heldigvis kølig. — Endelig mældte Tørvejret sig atter i September og tillod nu endelig Indbjærgningen, der dog i mange Egne først sluttedes i Begyndelsen af Oktober, saa Høsten havde været langvarig, i høj Grad besværlig og kostbar. Da Septbr. ogsaa bragte Varme, og det gunstige Efteraarsvejr fortsattes ind i Oktober, fik man en udmærket Efteraarsgræsning, Roerne fik nogenlunde Størrelse, Vintersæden kunde lægges, om end sent, i bekvem Jord og fik Kræfter inden Vinteren, der med Afbrydelser mældte sig i November, men først tog alvorlig fat i December, saa det de fleste Steder blev muligt at blive nogenlunde om end ikke ganske færdig med Efteraarspløjningen. Resultatet af Høsten blev altsaa meget tarveligere, end det tegnede til i Juli Maaned, og med Undtagelse af enkelte Egne kan den hverken til Fyld eller Fold eller Vægt af salgbar Vare maale sig med Afgrøden 1890; ligesaa bleve ogsaa Røefgrøderne noget mindre, og særlig blev Kartoffeludbyttet betydelig reduceret ved de stærke Sygdomsangreb; endvidere var

Høudbyttet mindre fra Ageren, og om end Engene gav en rigelig Slæt, saa blev paa den anden Side en stor Del af disses Hø helt fordærvet, Høstakkene stode mange Steder i Vand og bleve enten slet ikke bjærgede eller kjørte lige i Møddingen; men det Nedslaaende ved alle disse Kalamiteter blev for en ikke ringe Del afhjulpet ved de forholdsvise gode Produktpriser, undtagen paa magert Kvæg og Svin.

Efterat Kornpriserne vare stegne i Løbet af For-aaret tog de, navnlig for Rugens Vedkommende, et voldsomt Opsving i Avgust Maaned, da der udstedtes Udførselsforbud først for Rug og senere for andre Kornvarer fra Rusland, formedelst den tildels mislykkede Høst i Ruslands sydlige og sydøstlige stærkt kornproducerende Egne og den deraf opstaaede Frygt for Hungersnød i disse. Denne stærke Stigning kom dog kun i ringe Maal Landmændene tilgode, da de Flestes Magasiner vare tomme, og inden den nye Høst kunde bringes paa Markedet, havde Kjøbmændene i den Tidsfrist, der var givet inden Udførselsforbudets Ikrafttræden, som oftest saaledes fyldt deres Magasiner baade her og andensteds, at Tilbageslaget nødvendigvis maatte komme, saa meget mere som Amerikas ualmindelig rige og gode Høst var bleven godt bjærget. Vel holdt Priserne sig dog ret gode gennem Efteraarstiden for smukke, gode og nøgenlunde vægtige Varer, og de Egne og Gaarde, der havde bjærget saadanne, have havt et godt Udbytte ved Efteraarets Kornsalg, men kun altfor mange Steder var Kornet bjærget i en tarvelig Tilstand; daarlig Vægt, simpel Farve, mange spirede Korn, særlig i Rugen og det 6rad. Byg, meget maatte tages fra for at skaffe en blot nogenlunde brugelig Handelsvare, saa at Bagerne i mange Egne undslog sig for som sædvanlig at tage Byttekorn for Brød, medens Prisen paa dette i Reglen beregnedes efter bedste Sort Rug, selv om slikt ikke blev benyttet. Iøvrigt maa henvises til den grafiske Oversigt angaaende Kornpriserne Bevægelser 1891, som vil findes meddelt i efterstaaende Beretning om »Planteavlen«.

At Smør- og Ostepriserne have været gode i

Sammenligning med de nærmest foregaaende Aar, har derimod været en væsentlig Støtte og fuldstændig dækket det ofte noget mindre Mælkeudbytte formedelst den, kolde og vaade Sommer, der til sine Tider trykkede Kvæget kjendeligt, som ogsaa de samtidig med Kornpriserne stærkt stigende Priser paa Foderstoffer. Derimod have Svinepriserne været lave i det forløbne Aar og meget fluktuierende; da derfor Prisen paa Foderstoffer i Sommer steg stærkt, søgte man, yderligere tilskyndet af de gode Ostepriser, at reducere Svinebesætningerne; mange undervægtige Svin afsendtes, og Prisen paa Smaagrise sank saa lavt, som man ikke længe havde kjendt det, ja vare endog ofte usælgelige selv til en Pris af et Par Kroner eller derunder pr. Stk. — Medens Prisen paa Lødekøer har været høj hele Aaret, om end noget mindre i Aarets sidste Halvdel, dog højere end tidligere, — have Priserne paa magert Kvæg været næsten uafbrudt faldende og sank navnlig i Efteraarsmaanederne meget stærkt, saa Fortjendsten ved Sommerholdet ofte gik helt eller i alt Fald tildels tabt. For Fedekvæg have Priserne derimod været meget vxlende; de sank gennem Foraarstiden, rejste sig atter ved Midsommertid, faldt i den første Efteraarstid og begyndte først imod Aarets Slutning at blive nogenlunde tilfredstillende, begrundet i at England, hvortil Afskibningerne havde været stadig faldende, atter blev ret god Kjøber i Aarets sidste Maaneder og navnlig efter Nyaar 1892 indtil en ubeføjet Beskyldning for at have bragt mund- og klovesygt Kvæg til England pludselig lukkede dette Marked for os først i Februar. — De gode Hestepriser fra de foregaaende Aar have holdt sig gennem 1891 og gjøre i Øjeblikket Hestetillæget til en af Landbrugets fordelagtigste Grene overalt, hvor man er inde paa Tillæget af nogenlunde svære Arbejdsheste. At ogsaa Priserne paa gode Hingste og Følhopper vedblivende ere i Stigning og have naaet en Højde, man ikke for 10 Aar siden skulde have ventet, er en naturlig Følge af den stærkt vakte Interesse for Hesteavl, af de gode Priser paa almindelige

Salgsheste og af den Støtte, Hesteavlens gennem Husdyrloven af 1887 modtager fra Staten.

Søge vi paa Grundlag af Foranstaaende og af de statistiske Oplysninger over vor Ud- og Indførsel af Landbrugsprodukter, der findes andetsteds i dette Hefte, at danne os et Skjøn over det kontante Udbytte, Aaret 1891 har bragt, da viser det sig vel, at Overskudsindførselen af vore fire hjemlige Hovedkornsorter kun er omtrent 230,000 Tdr. mindre end det foregaaende Aar 1889—90, nemlig 855649 Tdr. mod 1,184021 Tdr., men drages, som naturligt er, Maisen ind i Beregningen, da er Stigningen meget betydelig, thi vor Overskudsindførsel 1890—91 af uformalet Korn har været 1,552080 Tdr., medens den 1889—90 var over 1 Million større nemlig 2,546838 Tdr. Sammenlignes derimod Forholdene ikke med det ugunstige Aar 1889—90, men med Gjennemsnittet af de 10 sidste Aar 1880—90, da viser det sig, at selv i det ret gode Aar 1890—91 har vor Overskudsindførsel været i Stigning, nemlig 1,552,080 Tdr. mod 1,087623 Tdr., og det uagtet vor Overskudsudførsel af formalet Korn er aftaget fra omtrent 80 Mill. Pd. af alle Sorter til omtrent 25 Mill. Pd., og uagtet Forbruget af indførte Foderstoffer er steget fra omtrent 223 Mill. Pd. til 319 Mill. Pd. — Vor Overskudsudførsel i det forløbne Aar af Dyr fjerner sig ikke meget fra Gjennemsnittet af de foregaaende 10 Aar; den er noget mindre for Heste, lidt større for Kvæg, meget mindre (kun Halvdelen) for Faar og lidt større for Svin; men derimod er den for de 3 Hovedartikler Smør, Flæsk og Æg steget som følger:

	Gjennemsnittet af 1880—90	1890—91
Smør.....Pd.	34,824600.....	70,554716
Flæsk.....Pd.	30,193111.....	56,342753
Æg.....Snese	3,723997.....	6,275848

Forsøge vi paa Grundlag af Foranstaaende og med de bedre Priser 1890—91 lagte til Grund at beregne Værdien af vor Overskudsudførsel i det forløbne Aar i Sammenligning med de foregaaende 10 Aar, erholde vi følgende Resultat:

Overskudsudførsel.

	Mængde.		Værdi.	
	1890—91	Gjennemsnit af forrg. 10 Aar	1890—91	Gjennemsnit af forrg. 10 Aar
	Tdr.	Tdr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.
Uformalet Korn.. ÷	1,552,080	÷ 1,087,623	÷ 17,8	÷ 11,4
Raps og Oliefrø . ÷	204,657	÷ 150,907	÷ 3,6	÷ 2,7
	Mill. Pd.	Mill. Pd.		
Oliekager	÷ 157,6	÷ 77,5	÷ 8,6	÷ 3,9
Klid.....	÷ 161,7	÷ 145,3	÷ 8,1	÷ 5,8
Kunstig Gødning ÷	55,5	÷ 34,4	÷ 1,9	÷ 1,2
Uld	÷ 1,4	1,0	÷ 1,7	1,2
Kjød	÷ 3,1	0,4	÷ 1,2	0,2
			÷ 42,9	÷ 23,6
	Tdr.	Tdr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.
Formalet Korn ...	89,133	397,750	1,6	7,0
	Stkr.	Stkr.		
Heste.....	5,295	8,242	7,6	7,8
Hornkvæg	88,863	87,183	17,8	21,7
Kalve.....	6,544	7,195	0,4	0,5
Faar	26,462	57,859	0,7	1,8
Svin.....	196,087	187,740	11,8	11,2
	Mill. Pd.	Mill. Pd.		
Flæsk	56,4	30,2	21,4	12,0
Smør.....	70,6	34,8	70,6	36,6
	Mill. Sn.	Mill. Sn.		
Æg	6,3	3,7	5,7	3,3
			137,6	101,9
Værdien af Udførselsoverskudet...			94,7	78,3

Vore Landbrugsprodukter have altsaa hjembragt Landet 94,7 Mill. Kroner imod 78,3 Mill. som Gjennemsnit af de foregaaende 10 Aar eller omtrent 21 % over et Middelaar, og endnu mere tilfredsstillende maa Omsætningen siges at have været, naar Aaret sammenlignes med de to foregaaende Aar, af hvilke 1888—89 gav 52,9 Mill. Kr. og 1889—90 78,5 Mill. Kr.; Udbyttet af Aaret 1890—91 kan endog synes at nærme sig det gode Udbytte, som første Halvdel af Halvfjerdserne bragte, da Landbrugets Overskudsindtægt af ovennævnte Varer udgjorde fra 100 til 110 Mill. Kr. aarlig. Men Produktionsudgifterne i Form

af Renter, Skatter og Arbejdsløn ere stegne saa kjendelig i de senere Aar, at Udbyttet nok vil kunne kaldes ret tilfredsstillende men heller ikke mere. Dette skal dog ikke udelukke Erkjendelsen af, at Udbyttet paa en glædelig Maade stadfæster det ifjor udtalte Haab om at Krisens Ebbepunkt var passeret, ligesom det ogsaa hjælper godt til at dække en Del af de Huller, som dels tidligere Tidens store Forbrug og dels paafølgende tarvelige eller helt daarlige Høstaar havde medført; men Eftervirkningerne af disse ere dog endnu meget følelige mange Steder og kræve en vedblivende stor Agtpaagivenhed for ikke paany at berede Vanskeligheder; — og for saa vidt maa det siges at være et Held, at man ikke drister sig til at sætte Lid til at denne Opgang skal vedvare, eftersom de gode Produktpriser, hvormed Aaret sluttede, næppe kunne ventes at vilde have en stabil Karakter.

Ved Siden heraf frembyder desuden ovenstaaende Opgjørelse, dels ved en indbyrdes Sammenligning mellem de meddelte Tal og dels ved at sammenholde dem med de tilsvarende Tal, meddelte i de forrige Aargange, flere andre Momenter af Interesser. — Hertil skulle vi ikke regne, at den i det store Hele, stadfæster den Udviklingsgang, vort Landbrug i den sidste Snes Aar har fulgt ved at lægge Hovedvægten paa den dyriske Produktion, og som aldrig har været saa dominerende som ifjor, men det er særlig dennes enkelte Led, der maa fængsle vor Interesse. For 20 Aar siden hjembragte vort Kvæg os noget nær samme Beløb fra Udlandet som vort Smør, nemlig 12—16 Mill. Kr. aarlig, og man var endog en Tid i Tvivl om ikke Fedningen vilde kunne blive Landet en ligesaa god og fyldig Indtægtskilde som Mejeridriften. Dette Forhold er efterhaanden blevet mere og mere ændret, og i det forløbne Aar har Hornkvæget kun indbragt 17,8 Mill. Kr. og Smørret derimod 70,6 Mill. Kr.; uagtet baade Kjød og Smørpriserne ere kjendelig lavere end i hin Tid. Men medens vor Kvægudførsel ikke har gjort noget væsentligt Fremskridt i de sidste 10 Aar, men har holdt sig noget over

og under 90,000 Stkr. aarlig, er derimod Smørudførselen steget i samme Tidsrum gradvis men stærkt fra 19,5 Mill. Pd. i 1881—82 til 70,6 Mill. Pd. i det nu forløbne Landbrugsaar. Og medtages, som naturligt er, i Mejeriproduktionen tillige Svin og Flæsk, da er Stigningen endnu større, thi medens Udførselsværdien af Svin og Flæsk i 1881—82 omtrent var 14 Mill. Kr., er den nu over 33 Mill. Kr., saa den samlede Udførselsindtægt af de til vor Mejeridrift knyttede Produkter i disse 10 Aar er steget fra 33 Mill. Kr. til 103 Mill. Kr., eller mere end det tredobbelte. Og at denne Stigning vil vedblive endnu en Stund derpaa tyde Tallene for de sidste to Aar, i hvilke Udførselsindtægten af Smør er stegen fra 61,6 til 70,6 Mill. Kr. og af Svin og Flæsk fra 27,3 til 33,2 Mill. Kr.

Ogsaa Værdien af vor Æggeudførsel er i en stadig og stærk Stigning, idet den fra omtrent 1,8 Mill. Kr. for 10 Aar siden nu er naaet op til 5,7 Mill. Kr., altsaa ogsaa det Tredobbelte, takket være de Bestræbelser, som de forskjellige Foreninger til Fjerkræavlens Fremme med den jyske i Spidsen have udfoldet og ventelig med endnu mere Kraft ville kunne udfolde efter at de have sluttet sig sammen for at kunne virke med større Kraft og i større Samdrægtighed.

Hvis man vil bedømme vor Hesteavl og den Indtægt, den bringer Landet, efter et løst Blik paa Udførselstallene, vil man let faa et trist Billede af denne Landbrugsgren, thi Overskudsudførselen synes at være i stadig Tilbagegang, endog fra 13368 i 1886—87 gradvis ned til 5295 i det sidste Aar. Men denne Tilbagegang skyldes navnlig den stærkt forøgede Indførsel af svenske, russiske norske og islandske Heste, idet Indførselen er gradvis stigende fra 2801 Stkr. i 1885—86 til 9630 Stkr. i det sidste Aar. Vel er ogsaa selve Udførselen aftagen i de sidste tre Aar, idet den nemlig

1887—88	var	17632	Stkr.
1888—89	—	16967	—
1889—90	—	15043	—
1890—91	—	14925	—

men dette skyldes rimeligvis den paa sin Vis for stærke Udførsel 1886—87 og det følgende Aar, og opvejes sikkert helt af de højere Priser, de udførte Heste i de senere Aar have bragt pr. Stk. Sammenlignes vor Udførsel af egne Heste nu med Tiden for en Snes Aar siden, viser den sig at være betydelig større, thi den Gang var den i Gjennemsnit kun omtrent 10,000 Stkr. aarlig, altsaa c. 50 % mindre, og Priserne, de hjembragte, vare forholdsvis endnu mindre.

Angaaende de øvrige Betragtninger, som vor Udførsel i det forløbne Aar kan give Anledning til, skal henvises til de andensteds i dette Hefte meddelte fuldstændige Ud- og Indførsels-Tabeller.

Naar der trods de sidste to Aars noget bedre Høst og det sidste Aars bedre Produktpriser dog alligevel kan siges at hvile et vist Tryk over Landbruget, saa sees dette bl. a. af Ejendomspriserne. Disse ere vel ikke faldne i det forløbne Aar, men med faa Undtagelser ere de ikke stegne efter det kjendelige Fald, som de daarlige Aar i sidste Halvdel af Firserne førte med sig. Der handles i det Hele taget kun lidt. Paa den ene Side have de sidste Aar styrket saa følelig, at Tvangsauktioner heldigvis atter høre til Sjældenhederne, men paa den anden Side holde Kjøberne sig stærkt tilbage, dels fordi, som foran nævnt, de ingen Tillid have til Fremtidens Produktpriser, dels fordi de ængstes for de stadig voxende Udgifter, og dels fordi Landbruget har tabt noget af det Tillokkende paa Grund af Udsigten til meget vanskelige og urolige Arbejderforhold.

Angaaende disse Punkter vil man finde ret fyldige Udtalelser fra Landets forskjellige Egne i de Korrespondancer, som meddeles andensteds i dette Hefte, og hvoraf det fremgaaer, at Kommuneskatterne næsten overalt ere stegne stærkt. Dette skyldes dels de forøgede Udgifter til Skoler og Veje, hvilke sidste mange Steder blive haardt medtagne af den stærkt slidende Mælkekjørsel til Fælles- og Andelsmejerier, der skal finde Sted, hvordan Vejr og Føre end er, og som

med sine store Overlæs paa smalfælgede Hjul foranlediger mange Slag i og Gjennemskæringer af Vejbanen, hvorfor man flere Steder stærkt tænker paa at kræve hensigtsmæssigere Vogne og mere bredfælgede Hjul brugte i dette Øjemed. Men dels og navnlig skyldes Skattestigningen den nye Alderdomslov, der 1891 er traadt i Virksomhed, og som bedømmes meget ulige. Paa den ene Side fremhæves, at det er den humaneste og betydningsfuldeste Lov, vi længe have faaet, og at den ved at sikre gamle udtjente Arbejdere mod at skulle lide Nød paa deres gamle Dage, maaske mere end noget andet vil bidrage til at modvirke Socialismens Udbredelse, idet den bringer de agtværdige Kræfter blandt Arbejderne i et godt Forhold til det Samfund, som benytter deres Tid og Kræfter. Men paa den anden Side udtales der en Frygt for, at det skal svække Bestræbelserne hos Arbejderne for ved Flid og Sparsommelighed i de yngre Aar at hjælpe med til deres Alderdomsunderhold, og end mere at de i en for tidlig, endnu arbejdsdygtig Alder ville søge at unddrage sig for Medvirkning i saa Henseende. Det er imidlertid altfor tidlig at fælde Dom over en saa vigtig og indgribende Lovs Virkninger, og disse ville sikkert afgjørende komme til at bero paa den Omsigt og Forstandighed, hvormed man i de enkelte Egne bringer den til Udførelse. Baade for Arbejderne, der skulle hjælpes, og for Kommunerne, der skulle hjælpe, kan den blive enten til Fald eller til Oprejsning; — de første falde, hvis de tage den som et Rov, de ad Legalitetens Vej nu kan udøve mod Samfundet, — de oprejses, hvis de betragte den som en venlig Hjælp, de have Adkomst til, saafremt det ikke lykkes dem selv at betrygge deres Alderdom; de sidste falde, hvis de ikke lade den humane Aand, der har fostret Loven, være raadende ved dens Udøvelse, idet de derved uundgaaeligt fremkalde Misnøje og Uvilie; — de oprejses, hvis de ved dens Benyttelse have for Øje at drage alle gode Kræfter i Samfundets lavere Lag i et godt Forhold til dette, saa de føle sig som meddelagtige og medansvarlige ved en god

Benyttelse af dettes Midler. At der i den første Tid vil finde Misbrug Sted fra begge Sider er uundgaaeligt, thi aldrig har en Lov stillet en alvorligere Appel til Kommunernes Selvstyrelse og til Arbejdernes Pligtfølelse, men vi have Lov til at haabe og udtale Forventningen om, at det danske Folks retsindige, humane og forstandige Grundkarakter vil være i Stand til at anvende og benytte Loven paa en heldbringende Maade.

Og det var paa Tide, at der blev gjort noget for at modvirke de onde Magter, der mere og mere højlydt gaa ud paa at forvirre Arbejdernes Retsbegreber og forbitre dem Tilværelsen. Vore Arbejderforhold ere vel endnu langt fra saa mislige som i flere andre Lande, men de udvikle sig ingenlunde paa nogen heldig Maade, og i ingen Virksomhed er det nødvendiggere, at Arbejderen føler sig nøje knyttet til Husbonden og til Gjerningen end netop i Landbruget; — ham betroes ofte værdifulde Dyr eller et kostbart Apparat i Stald og Lade, i Mark og Mejeri; — han arbejder ofte uden det umiddelbare Tilsyn som paa et Værksted eller i en Fabrik, og mens Arbejdet dersteds gaaer støt og regelmæssigt efter given Ordre uden Hensyn til Vejr eller Vind, saa maa Landarbejderen ikke saa sjælden, naar uforudsete Tilfælde indløbe, tage Beslutning for paa bedst mulige Maade at fremme Husbondens Interesser. En samvittighedsfuld og trofast Arbejderstok i Landbruget, baade det større og det mindre, der er kjendt med Forholdene og dygtig til sin Gjerning, er derfor en uundværlig Grundpille for Landbrugets Trivsel og Vel; det er ikke tjent med en hyppig Skiften af Arbejdere og de deraf nødvendig flydende løse Forhold, og det trues derfor paa det føleligste, naar disse Unoder netop synes at brede sig mere og mere i vor Tyendeklasse, der hidindtil har udgjort Hovedstyrken af Arbejdskræfterne i Landbrugets Tjeneste. Selvfølgelig er der endnu Masser af Hjem og Landbrug, hvor Forholdene i saa Henseende ere sunde og gode, men skjules kan det ikke, at de daarlige og uheldige Tyendeforhold ere i stærk Væxt herhjemme. Næsten hver eneste Korre-

spondent mælder derom, som man vil se af omstaaende Beretninger. Byerne og især de store Byer med de mest bevægede Forhold paa alle Maader drage Arbejderne stærkt; ligesaa de mange Jernbaneanlæg og andre offentlige Arbejder; ogsaa Udvandringen tager sin Del; Landbefolkningen aftager i ikke faa Egne; de dygtigste bryde sig Vej paa de nye Arbejdsfelter, de simpleste vende tilbage tildels som Invalider, nedbrudte paa Sjæl og Legeme og Moral. At Lønningerne ere i Stigning og endog i meget betydelig Stigning i mange Egne, er vel en Byrde, men ingenlunde den væsentlige. Værre er det, at man ofte ikke kan faa de nødvendige Arbejdere, at man derfor udskyder mangt et Arbejde, der ellers var ønskeligt, og at man ofte af denne Grund paatænker at simplificere Driften ved at forøge Græsningsarealet. Især føles Savnet af de fornødne Kræfter meget stærkt ved den saa vigtige Malkning, et Arbejde der i Reglen skyes og derfor maa nøjes med de daarligste Kræfter, skjøndt det burde have af de bedste, hvorfor man ogsaa med stor Opmærksomhed følger de forskellige Forsøg, der i det sidste Par Aar fra forskellige Sider gjøres for at fremskaffe en brugelig og fordelagtig Malkemaskine, en Opgave, som man er rykket saa stærkt ind paa Livet, at man nu tør udtale Forventningen om, at den vil blive løst. Men endnu værre end stigende Lønninger og Knaphed paa Folk er den Uvederhæftighed og Ansvarsløshed, der mere og mere finder Indgang blandt Tyendet, og som yderligere næres af den Omflakken fra Sted til Sted, som Tidsaanden, Fæstemandsvæsenet og Kommunikationsmidlernes Udvikling have fremkaldt og begunstiget i høj Grad, ligesom ogsaa den tilsyneladende fordelagtige Ordning, som man mange Steder mere og mere gaaer over til, nemlig at holde saa faa Folk som muligt, og da til Høst og i særlig travle Tider at hente midlertidig Hjælp paa Fæstekontorerne — meget bidrager til at der bringes en daarlig Aand ind paa Gaardene af disse i Reglen løse og halvt vagabonderende Personer.

Intet Under da, at man i næsten alle Beretningerne

beskæftiger sig med disse Forhold, og at man med en vis Enstemmighed tager Ordet for at forandre Arbejdssystemet ved at ombytte det ugifte Tyende med faste gifte Arbejdere i Huse ved Gaardene, saaledes som man hovedsagelig har ordnet sig i England og iøvrigt ikke saa faa Steder her hjemme. Vel bliver denne Arbejdskraft noget dyrere, og vel vil vort nuværende Forvaltersystem ikke længer kunne fyldestgjøre i dette Forhold overfor ældre, med Husbond, Gaard og Drift nøje kjendte Arbejdere; men paa den anden Side faaer man en mere stabil og paalideligere Arbejdsstok og man kan derved endvidere nogenlunde sikre sig den nødvendige Kvindehjælp i Roemark, Høst og til andet Arbejde. Enhver, der er kjendt med de engelske Landbrugsforhold, vil vide, at det er dette Arbejdersystem, der har skabt og opretholder den trofaste og dygtige Landarbejderklasse, som England kan glæde sig ved. Og i Danmark synes der at være særlig gode Vilkaar herfor, fordi vi her allerede paa Forhaand have en ret anselig Husmandstand. Bevaringen og Forbedringen af dennes Vilkaar er en af Tidens vigtigste Opgaver. At den bør have Jord, synes de Fleste at være enige om; kun lyde Meningerne ulige, om det skal være en Have eller en Lod paa 2 eller 4 Tdr. Land. Nogen Norm kan i saa Henseende næppe gives; der bør findes Husmandsbrug af forskjellig Størrelse, saa at de ulige Kræfter og Midler kunne finde den Anvendelse, de bedst kunne magte. Som et særligt Gode ved denne Ordning maa nævnes, at de Børn, Drengene saavel som Piger, der udgaa fra Husmandshjem med Jord, ere kjendelig bedre udstyrede til at tage Del i regelmæssigt, bundet langvarigt Landbrugsarbejde, end de Børn, der fra jordløse Hjem ere opvoxede paa Gaden og ved Gadekjæret. I enkelte Beretninger fremhæves ogsaa, at de dygtigste Husmandskoner ere dem, der ere komne fra Huse med Jord.

Medens der fra Vestjylland meldes, at Prisen paa Huse snarest er dalende, begrundet i den stærke Udvantring, saa lyde de fleste Beretninger fra Landets andre Egne paa, at Efterspørgslen er stor og Priserne paa Huse med

Jord nærmest i Stigning. Fra enkelte Egne, som f. Ex. Vendsyssel, berettes endog ligefrem om stor Trang til flere Arbejderhuse og smaa Huslodder. Glædeligt er det, næsten fra alle Egne at erfare, at Benyttelsen af Husmandsjorden gjør stærke Fremskridt, og at dette for en væsentlig Del er foranlediget ved den nu i en Aarrække anvendte Præmiering. Sansen for Husmandsbrugenes store Betydning har da ogsaa ført med sig, f. Ex. i Vendsyssel, Thy og Mors, at Landboforeningerne have antaget en Art Vandrelærere i Husmandsbrug : jævne Folk, i Reglen en fremmelig og opvakt Husmand, der lønnes for at tilse og staa sine Standsfæller bi med Raad og Vejledning. Aalborg Amts Plantningsforening har paabegyndt Anlæg af »Mønsterhaver for Husmænd« — 3 ere anlagte 1891 og flere agtes anlagte 1892.

At gode og arbejdssparende Maskiner og Redskaber under de ovennævnte Arbejdsforhold vinde forøget Udbredelse er indlysende. Paa de store Gaarde er det navnlig Meje- og Bindemaskinerne, der tiltrække sig Opmærksomheden; ikke faa af sidstnævnte Maskiner ere komne i Gang i sidste Sommer, skjøndt den ingenlunde var heldig for deres Anvendelse, og det kan derfor siges at være meget betimeligt, at Delegeretmødet i Sommeren 1891 for den 17. danske Landmandsforsamling besluttede, at denne med tilsagt Assistance af Landhusholdnings-selskabet skal lade afholde en Prøve med disse Maskiner i Sommeren 1892. Ved de mindre Gaarde er det derimod Tærskningsarbejdet, der søges lettet, og ikke blot er i det forløbne Aar anskaffet en stor Del mindre Tærskemaskiner, men der er ogsaa kjøbt en stor Mængde Dampptærskværker til de for en enkelt eller flere Byer dannede Samlag. Ved den Udstilling, der i Sommer var knyttet til Fællesdyrskuet i Roeskilde, var det et Tidernes Tegn at se næsten alle Bindemaskinerne paaheftet Plakat: »Solgt til N. N. Gaard«, og de fleste af Dampptærskværkerne paaheftet Plakat: »Solgt til Tærskeselskabet for N. N. By«.

Af andre nyere Redskaber og Maskiner er det navnlig

Dobbeltpløve, Radsaamaskiner, Tromlegraveren (Reckharven) og de smaa lette amerikanske Redskaber til Jordbehandlingen ved smaa Jordbrug, der vinde Udbredelse. Petroleumsmotorerne have holdt deres Indtog i Landbruget, fremkomme i nye og bedre Former og ville formentlig vinde forøget Udbredelse, især efter Toldnedsættelsen paa Petroleum — Skade at den ikke ogsaa blev nedsat paa Nafta. At det er en behagelig Maskine ved øjeblikkelig, uden forudgaaende Opfyring, at være til Disposition er sikkert, men endnu vides det ikke, om den alt i alt arbejder saa billig som Dampmaskinerne. Herom vil ventelig det kommende Aar bringe Oplysning.

Af Grundforbedringer foretages, paa Grund af den tidligere nævnte Arbejdmangel og den dermed følgende Stigning af Arbejdspriserne, færre end man kunde ønske. Dog har Aaret 1891 seet en Del Dræningsrester fuldførte; et større Jorddækningsarbejde er begyndt paa den udtørrede Søborg Sø; Bygningsarbejderne ere atter komne stærkt i Gang flere Steder, f. Ex. paa Langeland, Hedeopdyrkingen skrider atter godt fremad, ædruelig baaret oppe af den sejge, tarvelige jydskede Hedebonde; en mere indgribende og rationel Mosekultur forberedes ved de af Hedeselskabet etablerede Forsøgsmarker og ved dets nye Monteringsstation i Knudemose ved Herning. Læplantninger og Smaaplantninger vinde stadig Fremgang, takket være det samme Selskab, der stifter og støtter Plantningsforeninger særlig i Jylland, men ogsaa udenfor dette.

Forbruget af kunstig Gjødning har i de sidste Aar væsentlig holdt sig uforandret. Indførselen har 1890—91 været 55,5 Mill. Pd., medens den forrige Aar var 52 $\frac{1}{2}$ og Aaret forud 50 Mill. Pd.; Gjennemsnittet af de sidste 10 Aar beløber sig derimod kun til 34,5 Mill. Pd. Den jydskede Forening har 1891 fordelt 2,6 Mill. Pd., hvilket er henimod $\frac{1}{2}$ Mill. Pd. mindre end Aaret forud; om Efteraaret bruges 4—5 Gange saa meget som om Foraaet; 85 % af Gjødningen var Superfosfat. Priserne for 1892 ere ved nævnte Forening satte lidt lavere end for

1891, nemlig for $11\frac{1}{2}$ pCt. Superfosfat 2,72 $\frac{1}{2}$ Kr. (ifjor 2,87), for 19 pCt. Superfosfat 4,84 (5,27), for 20 pCt. Thomas Fosfatmel 2,70 (2,97), for 15—18 pCt. Kaligjødning 2,48 (2,60), for Benmel 6,45 (6,80), for opløst Peru Guano 8,95 (8,60) og for norsk Fiskeguano 8,20 (8,20) Kr. — Foreningen for Lolland-Falster har i Aaret 1891 fordelt omtrent 1,1 Mill. Pd. kunstig Gjødning, hvorimod Fordelingen gennem det sjællandske Fællesindkjøb har været meget ringe. — Hovedforbruget er og vil ventelig vedblivende være Superfosfater, men dog vil rimeligvis Forbruget af Fosfatmel og Kaligjødning til de lettere Jorder og Mosejorder ogsaa i de kommende Aar tage betydeligt Opsving.

Af indkjøbte Foderstoffer har Aarets samlede Forbrug været noget mindre end det foregaaende Aar selvfølgelig begrundet i bedre Høst, den store Mængde Smaakorn og Foderstoffernes temmelig høje Priser. Vor Overskudsindførsel det sidste Aar var af Oliekager 158 Mill. Pd. og af Klid 162 Mill. Pd. mod 124 Mill. Pd. Oliekager og 239 Mill. Pd. Klid i det foregaaende Aar. Gennem den lolland-falsterske Forening er 1891 fordelt 3,2 Mill. Pd. og gennem det sjællandske Fællesindkjøb 3,5 Mill. Pd.; men medens ved førstnævnte Forening Solsikkekager udgjorde 46 %, Hvedeklidene 20 % og Maltspirerne 10 % af den samlede Fordeling, fordelte det sjællandske Fællesindkjøb 39 % Hvedeklid og kun 10 % Solsikkekager og 2 % Maltspirer.

De høje Foderstofpriser have givet Bestræbelserne efter i større Omfang selv at producere Foderurter forøget Styrke, men herom saavelsom om den ret betydelige Virksomhed, der udfoldes paa hele Planteavlens Omraade, hvorom der i de tidligere Aaroversigter paa dette Sted er givet Oplysning, ville de væsentligste Begivenheder, der knytte sig til Aaret 1891, nu findes meddelte i efterstaaende selvstændige Afhandling. Som Exempel paa, hvad der kan udvindes ved et dygtigt og systematisk Valg af Sædefrø, kan anføres, at medens de tyske Sukkerroer for 20 Aar siden kun gav $8\frac{1}{4}$ Pd. Raasukker af hver Ctnr.

Roer, give de nu over 12 Pd., og desuagtet er Masseudbyttet af Roer ikke blevet formindsket, thi i Gjennemsnit af Halvfjerdserne var det kun 283 Cntr. Roer pr. Td. Land, men i Gjennemsnit af Firserne 350 Centner. I Forbindelse hermed maa nævnes Offenliggjørelsen af en interessant Række Gjødningsforsøg paa Sukkerroer, som de danske Sukkerfabrikker have foretaget paa Lolland, Møen og Fyen i Aarene 1888—90, og hvorom Beretning er afgivet i det forløbne Aar, der nærmest som Resultat viser den store og heldige Indflydelse, som den tidligere til Sukkerroer frygtede Chilisalpeter i Forbindelse med Superfosfat har paa at forøge Masseudbyttet af de forædlede Roer uden derved at forringe disses Kvalitet.

Af andre Gjødningsforsøg skal nævnes, at de af Konsulent P. Nielsen paa Tystofte og af Landbrugskandidat N. A. Hansen i tidligere Aar iværksatte Gjødningsforsøg navnlig med Aile til Roer og Græs, ere fortsatte i det forløbne Aar, de første paa Statens Bekostning, de sidste med Understøttelse af det kgl. Landhusholdningsselskab.

Paa Forsøgsomraadet udfoldes iøvrigt herhjemme en meget omfattende, om end noget spredt Virksomhed. I Spidsen gaar selvfølgelig det landøkonomiske Forsøgslaboratorium, grundlagt, udviklet og væsentlig baaret af Docent N. J. Fjord ved rige Bidrag fra Statens Side, indtil han i Aarets Begyndelse saa brat og uventet ved Døden kaldtes bort derfra. Arbejdet var da i sin fulde Gang gennem hele det store Apparat, han efterhaanden havde skabt; — nogle Forsøg vare kun planlagte, ved andre vare Forberedelserne skredne et Stykke frem, og andre nærmede sig endelig deres foreløbige Afslutning. Den gode Tradition og de dygtige Kræfter, Fjord havde knyttet til Virksomheden, kunde vel en Tid have fortsat Arbejdet, men en Hovedsag maatte det dog være saa snart og nøje som muligt at knytte Baandet mellem Fortid og Fremtid; Hofjægermester, Landbrugskandidat F. Friis fra Duelund overdroges dette ligesaa vanskelige som ansvarsfulde Hverv; han ansattes som Bestyrer for Forsøgs-

laboratoriet i Eftersommeren, og sikkert med Rette, thi faa ere saa fortrolige som han med alle Fjords Arbejder, Mejeri- og Fodringforsøg, af hvilke en betydelig Del netop er bleven udført paa Duelund, — og faa ere fra de ledende Landbrugskredse, hvori han har udfoldet en anerkjendt Virksomhed, bedre kjendte med de Forsøgsopgaver, der i disse ansees for særlig paatrængende. Man kan derfor ogsaa med Grund haabe, at det saa smukt og dygtigt begyndte Forsøgsarbejde under hans Ledelse vil blive fortsat. Af særlige Arbejder herfra har det forløbne Aar bragt Offentliggjørelsen af en omfattende Række bakteriologiske Undersøgelser og derpaa grundede Forsøg til Bekæmpelse af forskellige Mælke- og Smørfejl, som Lektor C. O. Jensen og Overassistent Lunde forelagde for Delegeretmødet i Sommer; dernæst Beretning om Forsøg med Tuberkulin som diagnostisk Middel for Kvæg og Kalve af Dr. med. B. Bang, og endelig en Række af Brødbagningsforsøg, væsentlig udførte af Docent Gottlieb og foranledigede ved de abnorme Priser paa Hvede og Rug, som Sommeren bragte.

Medens Forsøgslaboratoriets Arbejder nærmest have været rettede paa alt, hvad der vedrører Mælken og Husdyrene, er der derimod paa Planteavlens Omraade udfoldet et meget stort Forsøgs-Arbejde gennem en længere Aarrække af forskellige Institutioner og Embedsmænd, med delvis Understøttelse fra Statens Side. Dette Arbejde, hvormed efterstaaende Afhandling om Planteavl, indeholder en udførlig Redegjørelse, er vel meget omfattende og mangeartet; men det vilde dog være ønskeligt, om der tilvejebragtes en vis Samvirken mellem disse Kræfter, saa at Forsøgene ikke kom til at krydse hverandre; det er paa Tide, at der gjøres noget i denne Retning, thi Virksomheden for en kraftig og hensigtsmæssig Udvikling af vor Planteavl — der uimodsigelig danner det Fundamentale for Landmandens hele Bedrift — fortjener at fremmes og støttes paa en langt mere kraftig og sluttet Maade, end Tilfældet hidtil har været. Sidehaands-Interesser og Ønsker

bør ikke have Indflydelse paa en saa vigtig Sags gode Udvikling.

Den landøkonomiske Konsulentvirksomhed er i det forløbne Aar bleven udvidet dels ved Ansættelsen af Cand. polyt. H. K. F. Dencker som Konsulent i Redskaber og Maskiner, og som det synes i en meget belejlig Stund, da de vanskelige Arbejderforhold som nævnt føre en Række af nye Maskiner ind i vor Bedrift, og dels ved Ansættelsen af Havebrugskandidat W. Riedel som Havebrugskonsulent, nærmest paa Foranledning af det jyske Haveselskab, hvorfor der ogsaa er anvist ham at tage Bopæl i Aarhus og ganske særlig at have en Udvikling af det jyske Havebrug for Øje; men Enhver, ogsaa i Landets andre Provinser, kan iøvrigt henvende sig til ham som til de andre Konsulenter og paakalde hans Raad og Vejledning. Om Konsulentvirksomheden i det forløbne Aar foreligger iøvrigt nu en særskilt Beretning, der kan faaes gennem Boghandelen, og i hvilken man bl. a. vil blive kjendt med en Del af den energiske og dygtige Virksomhed, som Konsulent Faber i London udfolder for at opretholde vort Renomé paa Smørmarkedet og fremkalde en mere reguleret og ordnet Afsætning af vort Flæsk, ligesom man ogsaa dersteds vil finde den af Veterinærkonsulent Arup foretagne indgaaende Undersøgelse af Vilkaarene for vor Kvæghandel paa Berlin og Rhinprovinserne.

Paa Foreningens Omraade har der været megen Bevægelse i det forløbne Aar. Dette gjælder mindre de gamle Landboforeninger, efter at Andelstanken — denne den nyere Tids Udslag af en lignende Fællesskabsfølelse som i tidligere Aarhundreder formede de forskellige Bylav og Bylove — er bleven indplantet næsten i hver eneste Krog i Landet, dels som Andelsmejerier, dels som Kvægavls-, Hesteavls- og Svineavlsforeninger, dels som Produktions- og Forbrugsforeninger, dels som Andelsslagterier osv. At der her i mange Tilfælde gjøres galt, kan selvfølgelig ikke undgaaes, og at flere af de Foretagender, der ere blevne iværksatte, atter af forskjellige Grunde ere standsede, er

selvforstaaeligt; men at man i det store Hele er inde paa en frugtbar Vej, naar man vil erkjende sin rette Begrænsning, er utvivlsomt. Som et nyt Middel til en heldig Ledelse af en Del af disse spredte Virksomheder maa for det forløbne Aar nævnes, at de nu mere og mere slutte sig sammen i større Kredse; der har saaledes i forskjellige Egne af Landet dannet sig Forbund eller Sammenslutninger af Andelsmejerier, af Kvægavlsforeninger, af Hesteavlsforeninger, tildels af Andelsslagterier osv. Et Forsøg, der allerede forrige Aar gjordes paa at samle de danske Svineslagterier til en Fællesvirksomhed, blev gjenoptaget i Begyndelsen af Maj, men paa en saadan Maade, at de frit stillede Svineproducenter nødvendigvis maatte nedlægge en Indsigelse derimod, og efter forskjellige Brydninger blev Forsøget opgivet eller stillet i Bero. Men saavel i Vendsyssel som i Aarhus dannedes Foreninger af frit stillede Svineproducenter, der ere Rede til at værne om deres Interesser, hvis disse trædes for nær af Slagterierne. Iøvrigt have de lave Svine- og Flæskepriser til Tyskland bragt et stort Tryk over Slagterivirksomheden; men for at støtte og regulere Salget af dansk Flæsk paa Markedet i London enedes alle Andels- og Privatslagterier med et Par Undtagelser om ved det kgl. Landhusholdningsselskabs Medvirkning hver Uge at gjøre Agenterne paa Londonmarkedet kjendte med de Nedslagtinger, der ugentlig finder Sted her i Landet.

Som tidligere berørt har Aaret (d. 16. September) ført til en Sammenslutning af den hidtil spredte Virksomhed for Fjerkræavlens Fremme ved Dannelsen af et hele Landet omsluttende »Dansk Fjerkræavlselskab«.

Blandt alle de Selskaber eller Virksomheder, der have stillet sig en enkelt bestemt, men derfor lige storartet og omfattende Opgave, maa her særlig nævnes det danske Hedeselskab. Den 26. Marts kunde dette Selskab fejre sit 25 Aars Jubilæum, thi paa denne Dag i Aaret 1866 stiftedes det Selskab, der fra alle Lag i Folket og fra alle Egne i Fædrelandet har samlet Kræfter til efterhaanden

at løse den store Nationalopgave: Frugtbarjødelsen af Jyllands Heder, som det havde sat sig. Og de samme tre Mænd, der oprindelig tog Styret i Hænde, : Oberstlieutnant E. Dalgas, Hofjægermester F. Mourier Petersen og Justitssekretær G. Morville staa endnu sammen som Førere for Selskabet og arbejde med usvækket Kraft paa Udvidelse og Fuldstændiggjødelse af de i Tidens Løb be- traadte Arbejdsfelter: Vejanlæg, Kanalgravning, Engvanding, Opdyrkning, Mærgelbaner og Hedeplantninger, samtidig med at de bryde nye Baner og finde nye Midler — Mose- opdyrkning — for at komme Hedeboen til Hjælp. Det er et vidunderlig stort og betydningsfuldt Arbejde, disse Mænd med den utrættelige og indsigtfulde Oberstlieut. Dalgas i Spidsen have udrettet, hvad enten det gjaldt om at planlægge omfattende heldbringende Arbejder for Hedens Beboere og samle dem til Fællesarbejde om disse, eller det gjaldt om at lade Selskabet selv som Banebryder paa dette Kulturomraade vise Vej og skabe den Tillid, som altid er et Hovedvilkaar for, at de store Fællesarbejder skulle lykkes. Det var da ogsaa den mest uskrømtede Tak, der mødte dem fra alle Sider, fra Regjeringens som fra Befolkningens, fra Øboer som fra Jyder og fra alle Lag og Partier i Folket, da Jubilæet ved Midsommertid fejredes med et to Dages Festtog gennem Heden, hvor Deltagerne fik rig Lejlighed til at overraskes af og beundre den vel- signelsesrige Virksomhed, det danske Hedeselskab har ud- foldet i hine Egne.

Paa det egentlige landøkonomiske Forenings- omraade er ikke hændet noget særlig Nyt i det forløbne Aar. Om end flere af disse Foreninger arbejde med Kraft og Dygtighed og vedblivende hævde deres Betydning for Landbrugsudviklingen, saa kan det paa den anden Side ikke skjules, at en stor Del af Foreningerne føle sig trykkede i deres Arbejde, dels ved den foran nævnte specielle Foreningsvirksomhed, der foregaaer i de enkelte Sogne og Kredse for Kvægavlen, Hesteavlen og Mejeri- driften osv., og dels ved at de 3 store Fællesforeninger

optage en Del af de Opgaver — særlig Dyrskuevirksomheden — som tidligere udgjorde de enkelte Landboforeningers vigtigste Virkemiddel. Som sædvanlig holdt de tre Fællesforeninger deres store aarlige Delegeretmøder i Efteraarstiden, nemlig henholdsvis: d. 2.—3. Oktbr. i Aarhus, d. 7. Novbr. i Odense og d. 23.—24. Novbr. i Kjøbenhavn. Ved alle 3 Møder holdtes dygtige saglige Foredrag, og de tidligere Aars politiske Spænding mærkedes ikke i Debatten. Et Spørgsmaal, der særlig beskjæftigede Delegeretmøderne, ligesom det ogsaa er blevet indgaaende behandlet i Pressen i Aarets Løb, er den formentlige Nødvendighed af at faa Husdyrloven af 1. April 1887 ændret eller i alt Fald Præmiebeløbene forøgede, da Vilkaarene paa Husdyrbrugets Omraade have udviklet sig saa stærkt i de sidste 4—5 Aar. I Loven findes saaledes intet om de nu saa talrige og virksomme Avlsforeninger, og trods Svineavlens Vigtighed kunne Ornerne ikke møde ved Statskuerne. — Da den fynske Fællesforenings mangeaarige Formand, Hoffjærgemester Vind, ikke ønskede Gjenvalg, blev Greve Ahlefeldt-Laurvig til Kjærsgaard d. 4. April valgt i hans Sted. — Om det Kgl. Landhusholdnings-selskabs Virksomhed i det forløbne Aar vil der i næste Hefte blive givet en udførlig Redegjørelse i Henhold til Meddelelserne ved Generalforsamlingen i December, og vi kunne derfor her indskrænke os til at henvise dertil.

Den 3. og 4. Juli afholdt Landboforeningernes Delegerede ifølge Indbydelse af det Kgl. Landhusholdnings-selskab et Møde i Kjøbenhavn under Lensgreve C. F. Danneskiold-Samsøes Ledelse for at forberede den 17de almindelige danske Landmandsforsamling. Det besluttedes, at denne skal afholdes i Randers 1893, og til Præsident valgtes Kammerherre Lüttichau, til Vicepræsident Kmhr., Amtmand Hoppe i Randers og til Medlemmer af den forberedende Komite Kammerjunkeren, Borgmester Stemann i Randers, Propr. N. Poulsen til Risagergaard og Propr. H. C. la Cour til Trinderup. Det besluttedes, at der med tilsagt Bistand fra det Kgl. Land-

husholdningsselskab skal afholdes en Arbejdsprøve med selvbindende Mejmaskiner Aaret forud for Mødet, altsaa i Sommeren 1892. Endvidere foretoges de sædvanlige Dommervalg.

Foruden i vore sædvanlige hjemlige Dyrskuer og hertil ofte knyttede Udstillinger, deltog man fra dansk Side ifølge særlig Indbydelse i den nordiske Afdeling ved det 17de svenske Landbrugsmøde, der afholdtes i Gøteborg den 3.—9. August. Om dette Møde og vor Deltagelse deri er der i forrige Hefte givet en Beretning, hvortil vi her kunne henvise. — En Del Danske deltog ogsaa i det almindelig tyske Landbrugsselskabs 4de Møde i Bremen den 4.—8. Juni, med dertil knyttede omfangsrige Udstilling og interessante Udflugter til Mosekulturerne i derværende Egne. Derimod lykkedes det ikke at bevirke nogen personlig dansk Deltagelse i det 3die Møde, som den internationale Landbrugskommission iaar afholdt i Haag i Septbr. Maaned, og til hvis righoldige trykte Meddelelser Konsulent Bøggild, Lektor Goldschmidt, Redaktør H. Hertel og Docent E. Rostrup havde ydet Bidrag.

En saa omfattende og fortjenstfuld Virksomhed paa den landøkonomiske Litteraturs Omraade som Aaret 1891 har været Vidne til, kjendes næppe i noget tidligere Aar. Her kunne vi kun nævne, at Konsulent B. Bøggild har sluttet sin udførlige og ypperlige Bog om »Mælkeribruget i Danmark«, at Kmrdr. Chr. Christensen imod Aarets Slutning udgav 2den Del af sit paa Kildestudium saa rige Værk: »Agrarhistoriske Studier om danske Landboforhold under Enevælden«, at Docent W. Johansen og Havebrugskand. Jakob Lange have rakt de danske Landboskoler deres fortrinlige og yderst velkomne, samt smukt og instruktivt udstyrede Lærebøger henholdsvis i Plante-fysiologi og i Plantelære, at Landbrugskand. Chr. Christensen ved sin Vejledning i »Landbrugets Kulturplanter« har søgt at afhjælpe et længe følt Savn, og endelig at der mod Slutningen af Aaret udkom det første Hefte af det saa længe og grundig forberedte og saa udmærket smukt

udstyrede Værk »Landmandsbogen«, udgivet af Lektorerne Goldschmidt og Westermann paa Ernst Bojsens Forlag og under Medvirkning af en Mængde af de bedste litterære Kræfter og Videnskabsmænd, der staa i vort Landbrugs Tjeneste, saa at alt borger for, at de kommende Hefter fuldt ville indløse de store Forventninger, de første Hefter have stillet i Udsigt, og at Bogen, naar den om 4 Aar foreligger færdig, vil være det værdifuldeste og smukkeste Pragtværk, vor Landbrugslitteratur endnu har havt i Eje.

Sluttelig have vi at mindes de af vort Landbrug for-tjente ledende Mænd, hvis Dødsfald i Aaret 1891 har afsluttet mere og mindre brat deres Gjerning iblandt os. Om det store Tab, det danske Landbrug led strax ved Aarets Begyndelse, idet Docent N. J. Fjord kaldtes bort Søndagen d. 4. Januar endnu i sin fulde Arbejds-kraft, have vi allerede udtalt os i Slutningen af forrige Aars-oversigt. — Den 11te Februar døde Forpagter Chr. Fr. Jensen, en Mand, der som Ejer af Holmegaard ved Hobro og navnlig som Forpagter af Rodstenseje havde hendraget Opmærksomheden paa sig ved den aabne Sans og det klare Blik, hvormed han behandlede alt sin Bedrift ved-rørende, og som især kom den store Mængde Lærlinger til Gode, der gennem Aarenes Løb have faaet deres Ud-dannelse hos ham, særlig paa Rodstenseje, som var en af de første Gaarde her i Landet, der allerede for over 20 Aar siden dreves udelukkende med Lærlinger; han holdt dem ikke paa Afstand, men drog dem til sig og opdrog dem som flittige, vide- og virkelystne tænkende Landmand. Skjøndt han i 12—14 Aar af sit Liv paa Rodstenseje var lamslaaet af en Rygskade, der bandt ham til Sengen, som dog til enkelte Tider kunde redes paa en Vogn, saa han paa denne Vis kunde besøge sin Gaard og Mark, var det dog en Fornøjelse at se hans Bedrift, hans smukke Korn-især Hvedemarker, — hvorfor Landhusholdningsselskabets Hvedeudvalg havde en af sine Stationer hos ham, — hans gode jyske Malkekvæg, hvis systematiske Opdræt han

allerede havde begyndt paa Holmegaard, og hans Maskinapparat, drevet fra fast Dampmaskine i Mejeriet, med lange Staaltraadstoug til Lader og Lofter, — alt bar Vidne om hans praktiske Sans. — Ogsaa hos Proprietær C. F. Carøe paa Skærvad ved Grenaa, der døde d. 5. Maj, har der været et godt Lærested for Landvæsenslæringer, om Formen end var noget forskjellig fra den foregaaende; den var mere herregaardsmæssig, og Hovedvægten blev lagt paa et ihærdigt Arbejde, saaledes som Carøe selv havde lært det i en 7aarig Læretid paa holstenske Storgaarde, og mens han var Forvalter hos Tesdorpf paa Ourupgaard. Hans djærve Natur og den Tillid, han vakte ved sin hele Personlighed, skaffede ham mange Venner og Tillidshverv i kommunal og landøkonomisk Retning, af hvilke her skal nævnes, at han var Medstifter af og i mange Aar Formand for Grenaa Landbrugsforening, at han var Dommer ved flere Landmandsmøder, og at han var det stedlige Medlem af Bestyrelsen for den store Udtørring af Kolind Sund. — Ikke mange Dage efter, bragte den jyske Post Bud om et nyt Dødsfald blandt Landbrugets Veteraner, idet Etatsraad A. Branth til Klarupgaard var død d. 27. Maj. Han havde studeret, betraadt Embedsbanen og var allerede 32 Aar, da han endelig 1842 kunde følge sin Lyst og anvende hele sin Tid, Kraft og Energi i Landbrugets Tjeneste. Klarupgaard ved Aalborg med Gods og Tilliggende blev i Løbet af 43 Aar væsentlig omstøbt under hans Haand. Men udadtil er det især hans Virksomhed gennem Aalborg Amts Landbrugsforening og paa Husdyrbrugets særlig Hesteavlens Omraade, der bragte ham offentlig Anerkjendelse og Tak for sit Arbejde. Hans aabne og klare Blik for Husdyrformer og Avlsudtryk bragte ham til meget tidlig at stille sig paa det Renavlsprincip, som Professor Prosch særlig var Talsmand for, men som i Begyndelsen saa faa af de store Landmænd vilde slutte sig til, hvorfor Prosch ogsaa satte særlig Pris paa Branth's Tilslutning. — Noget lignende kan ogsaa tildels siges om Greve Chr. J. E. Holstein, der døde paa sin Villa Sofiehøj ved Valby d. 21. Oktober.

Hans gode Indsigt i vor Hesteavl, om end fortrinsvis i den lettere Hesteavl, i Forbindelse med hans smukke, tilforladelige og bramfrie Karakter gjorde ham til en anerkjendt og velseet Tillidsmand paa dette Omraade — saasom i Statsdyrskuekommissionen, i de samvirkende sællandske Landboforeninger osv. Ogsaa paa Kvægbrugets Omraade saavel som paa det Kommunale har han jævnlig været overdraget Tillidshverv.

Og saa har det danske Landbrug i 1891 mistet sin første Historieskriver, Kammerraad Chr. Christensen i Hørsholm, som døde Søndagen d. 13. December ved Aftentide — den første fordi han er den første, der har dristet sig til det store og vanskelige Arbejde at give en samlet Fremstilling af det danske Landbrugs Udvikling og højst vekslede Vilkaar og Skæbne gennem Tidernes Løb lige fra den ældste Tid, men ogsaa særlig fremtrædende, fordi han var i en saa nøje Forstaaelse med Virksomheden, Livet og Tankerne, som de formede sig paa Herregaarden og i Bondehjemmet, og fordi det var med dette grundige Kjendskab, at han gik til sit Arbejde, — det dannede Baggrunden for alle de Begivenheder, der formede sig for hans klare Blik ved den møjsommelige men utrættelige Granskning i Arkiver, Dokumenter og Pantebøger, hvorudaf han hentede en Hovedsum af de Meddelelser fra Landbrugets tidligere Historie, han har lagt paa den danske Landbostands eller rettere den virkelig dannede danske Læseverdens Bord. Thi at den sande danske Dannelse først og fremmest maa søge at lære sit Folk og Fædreland at kjende og da ikke kan nøjes med det i mangt og meget forvrængede Billede af vort Folks Historie, der læres ud af Kongernes og Krigenes Historie, men at den kræver Kjendskab til hvorledes Folket i det Hjemlige har bygget og levet, har tænkt og virket, og Kjendskab til de Vilkaar, hvorunder Livet er blevet ført, er indlysende; derfor have i den sidste Menneskealder

Videnskabsmænd og Granskere taget fat paa at belyse saa denne — saa hin Virksomhed og Samfundsklasse i vort Folk; — for Kirkens — Kunstens — Haandværkets Vedkommende ere omfattende Arbejder udførte. Mange flittige Kræfter have ogsaa taget frem dette eller hint Afsnit af vort Landbrugs Historie og gjort et udmærket Forarbejde til en samlet Fremstilling af denne; men det er først Christensen, der har vovet gennem en Række af »agrар-historiske Studier«, hvoraf 2 Bind ere udkomne, at give en nogenlunde sammenhængende Fremstilling af vor Landbrugsudvikling*).

Han havde særdeles gode Vilkaar for at løfte denne vanskelige Gjerning. Hans ypperlige Begavelse, sunde Sans og klare Blik for praktiske og økonomiske Forhold, gode Hukommelse og kritiske Sans vare gode Forudsætninger for et Arbejde af denne Art; og hertil kom, at han allerede fra ung af var bleven ført i nært Forhold til Landbruget om end nærmest til de økonomiske, administrative og sociale Sider af dette, idet han fik Plads paa Amtstuekontoret i Hørsholm. Han vandt her snart sine Foresattes Tillid og Agtelse og overdroges derfor Styrelsen af Kontoret, da Amtsforvalteren døde 1849. Han fik her ved et nøje Kjendskab til de hørsholmske Forhold, førtes ved 100-Aarsfesten 1861, der afholdtes til Minde om det hørsholmske Fæstegods's Frigivelse under Sofie Magdalene, ind i hin Tids Historie, og medens det øjeblikkelige Ud-

*) Naar vi her udtale os udførligere om denne Mands Virksomhed, end det ellers vil være paa sin Plads i en Aarsoversigt, saa er det, fordi hans Virksomhed for Agerbruget, om just ikke sideordnet med den, der blev udfoldet af hine højt fortjente Mænd, om hvem Tidsskriftets sidste Aargange have bragt selvstændige Biografier — dog paa flere Maader har havt en stor og fortjenstfuld Betydning, og saa er det tillige fordi at dette Tidsskrift staar i Taknemlighedsgæld til ham for de mange interessante historiske Meddelelser, han i Aarenes Løb har tilstillet det, saa at en uvilkaarlig Pietetsfølelse ogsaa kræver, at Tidsskriftet meddeler dets Læsere og fæster for Fremtidens Brug Hovedtrækkene af denne Mands Liv og Virksomhed, særlig for Landbrugshistorien.

slag af denne første agrariske Mindefest blev, at han oprettede »Hørsholm Distrikts økonomiske Selskab« med tilhørende Sparekasse, som han vedblev at bestyre med udmærket Dygtighed og til stor Gavn for Egnen til sin Død, saa blev den videre Følge den, at hans dæmrende historiske Sans og Interesse blev vakt, at han begyndte at ordne det store Materiale vedrørende Hørsholms tidligere Historie, som hans Embedspligt havde lært ham at kjende, og som førte til at han 1879 kunde give os sin store, ypperlige og smukke Fremstilling af »Hørsholms Historie«. Men følte han sig end stærkt knyttet til Hørsholm, hvor han nu ogsaa bl. a. dannede sig en lille intensiv Bedrift, der lærte ham at forstaa de store Forudsætninger det intensive Landbrug kræver, og hvor tillige hans ypperlige Frugthave, anlagt i nogle gamle Sandgrave, vakte en vel fortjent Opmærksomhed, saa førtes han dog samtidig til at beskæftige sig med langt mere omfattende Landbrugsforhold, idet han i ikke ringe Maal blev benyttet som Raadgiver og Godsadministrator for Pengemænd og Godsejere saavel her i Danmark som i Sverige. Flere af disse Godser bære Vidnesbyrd om hans forstandige Indsigt i Landbruget og den varme Sympathi, hvormed han altid søgte at støtte de arbejdende Kræfter i Samfundet. Han fik derved en ypperlig Lejlighed til praktisk at lære de agrariske, økonomiske og sociale Forhold i andre Egne at kjende, og herved voxede hans Interesse for Landbrugsforholdene i videre Forstand.

Og dette førte da atter med sig, at hans flittige Natur, historiske Sans og Interesse for Landbruget bragte ham til, da han for en Snes Aar siden trak sig tilbage fra de fleste offentlige og private Forretninger, at beskæftige sig med hele det danske og tildels det svenske Landbrugs Udvikling gennem Tidernes Løb. Efterat han i dette Tidsskrift 1880 under Titlen »To Reformatorer« havde givet en højst interessant og lærerig Fremstilling af de to Driftssystemer — Bondebruget og Storbruget — der i Slutningen af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede

iværksattes henholdsvis af Baron Rutgar Maclean paa Svaneholm i det sydlige Skaane og af Major C. G. Stjernsvärd paa Engeltofte, begyndte han — ligeledes i dette Tidsskrift — 1884 at offentliggjøre de Afsnit af vort Landbrugs Historie før Enevælden, der senere udkom som 1ste Bind af hans »Agrarhistoriske Studier« 1886. Derefter tog han fat paa en Fremstilling af Landbrugsforholdene under Enevælden (altsaa omtrent til 1849), der udkom som 2det Bind af »Agrarhistoriske Studier« 1891. Men medens den flittige Forfatter, hvis Helbred i de senere Aar havde været betydelig svækket, var i Færd med at samle og ordne Materiale til Belysning af Tiden efter Enevælden, kaldtes han bort, og han naaede altsaa ikke at fuldende sit store Værk; — men hvad han har givet, vil den danske Landbostand vide ham Tak for; — kan der maaske end hist og her gjøres Bemærkninger til hans Slutninger, hvilket er saa meget naturligere, som han var en saa overordentlig udpræget selvstændig Personlighed, der paa Forhaand stod kritisk overfor den gængse Opfattelse, fordi han havde seet hvormeget Vrangt, der var raadende i denne, og som ukritisk havde forplantet sig fra den ene Forfatter til den anden, saa er det dog et Værk rigt paa Oplysninger, rigt paa Kildeangivelser, der kunne tjene til Vejledning, og rigt paa nye Synspunkter, og saa har det ved Siden heraf den store Fortjeneste, at det i selve Landbokredsene har fremkaldt en Interesse for vor Landbrugshistorie, som ikke noget tidligere Skrift om Landboforholdene; — han har bidraget væsentlig til at give Argrarhistorien en fuldkommen sideordnet Plads med de andre Specialstudier paa Historiens Mark, — et Maal som han endnu for en halv Snes Aar siden tvivlede paa skulde kunne naaes.

Ved Siden af den omfattende Virksomhed, der her er skizzeret, indtog han i sin Egn en betydelig Plads saavel paa det kommunale Omraade som naar det gjaldt Løsningen af sociale og økonomiske Problemer; — og faldt end hans Ord undertiden noget skarpe, saa var dette i Virkeligheden kun Udslag af hans klare, skarpe Tanke

og stærke Villiesliv, thi Enhver, der lærte ham nøjere at kjende, vil vide, hvor dybt det laa ham paa Sinde at bøde paa Samfundets Brøst, særlig hvor det gjaldt de Fortrykte men Agtværdige i dette, og de ville ogsaa vide, hvor redbon han var til at hjælpe med Raad og Daad, og hvor trofast han var i sit Venskab. Ligesom hans Minde derfor vil blive bevaret med Taknemmelighed i mange Hjem, saaledes fortjener hans Navn ogsaa Plads i den Kreds af Landbrugets Mænd, der nu nedlægge Vandringsstaven, thi han har udført et godt og dygtigt Arbejde saavel for den snevre Kreds, hvori han har levet og virket, som for vort Landbrug i det Hele taget.

J. C. la Cour.
